

Toespraak bij de presentatie van *150 Psalmen vrij* van Huub Oosterhuis
in De Nieuwe Liefde op 11 november 2011
door Kees Kok

Nieuwe liederen uit oude psalmen

Vijftig psalmen

Vierenveertig jaar geleden, in 1967, verscheen het bundeltje *Vijftig psalmen. Proeve van een nieuwe vertaling*. Gemaakt door de dichters Huub Oosterhuis en Michel van der Plas, geholpen door de exegeten Han Renckens sj en Pius Drijvers. Meer lukte toen niet. Te veel werk, te weinig tijd. Kees Fens schreef indertijd in dagblad *De Tijd*: 'Ik vind het een heel mooi boek geworden.' Deze Proeve werd een groot succes en beleefde tientallen herdrukken, tot in deze eeuw.

De vijftig werden grotendeels door Bernard Huijbers op muziek gezet, in beurtzangen en liederen, waarmee hij in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw een belangrijke bijdrage leverde aan het Nederlandse liturgische zangrepertoire.

Intussen bleven de psalmen voor Oosterhuis een blijvende bron van nieuwe liederen in allerlei vrije bewerkingen en toepassingen, in 'liederen bij psalmen'. Een van de bekendste is wel zijn bewerking van Psalm 14 uit de jaren zeventig, 'Niksers leeghoofden', met het refrein:

*Zij breken de weg op, verwoesten het land
niemand die raad weet, niemand die recht doet,
niemand.*

Het hele psalter

En nu dan, vierenzeventig jaar later, heeft Huub Oosterhuis zich in zijn eentje alle honderdvijftig psalmen eigengemaakt. Zo'n twaalf en een half jaar - sinds zijn vijfenzestigste - heeft hij er in niet-gepensioneerde staat intensief aan gewerkt: tussen alle bedrijven door van het zoeken en vinden van een Nieuwe Liefde, tussen verhuisdozen, in treinen en op hotelkamers, in schaarse vakanties, en veel te vaak met doden die zijn aandacht vroegen. Zo zette hij onverdroten het grote werk voort dat hij in 1959 begonnen is met zijn eerste lied, 'Zolang er mensen zijn op aarde', en dat hij tijdens een lezing in de abdij van Berne-Heeswijk in 1963 als volgt motiveerde: 'Zoals de moderne dichter op zoek is naar poëzie, in staat om de "ruimte van het volledig leven tot uitdrukking te brengen" - aldus de dichter Lucebert - zo verlangt de hedendaagse kerkgemeenschap (...) een liturgie in de levende landstaal - dat is de taal waarin wij wonen en wortelen, spreken; de taal waarin wij fantaseren en ziek zijn en geld verdienen en liefhebben.'

De psalmen zijn gedichten die de ruimte van het volledig leven tot uitdrukking brengen. Het zijn de oudste levensliederen van onze beschaving. Ze bezingen het leven van zijn diepste diepten tot zijn hoogste hoogten. Maar ze zijn wel verpakt in een twee en een half duizend jaar oud taalgewaad. En zij komen lang niet in alle vertalingen tot hun recht. Er zijn telkens opnieuw dichters nodig die ze weer in de taalruimte zetten, waarin wij wonen, wortelen, spreken, fantaseren, geld verdienen (of juist niet verdienen, of ten koste van...) en liefhebben. Dat heeft nu Huub Oosterhuis gedaan met zijn *150 psalmen vrij*.

Ploert en Schender

In deze nieuwe bewerkingen zijn de psalmen weer wat ze oorspronkelijk geweest moeten zijn: fel realistisch, politiek geëngageerd en moreel veeleisend, soms op het irritante af. Ze lopen vaak over van machteloze woede tegen de onrechtbedrijvers van deze wereld. Die onrechtbedrijvers worden in de meeste psalmvertalingen 'goddelozen' genoemd, alsof het om areligieuze mensen zou gaan. Maar in het Hebreeuws heten ze *rasja*, en dat zoveel betekent als 'schuldig aan het onrecht'. Oosterhuis heeft er een gloednieuw en areligieus woordenpaar voor gevonden: 'Ploert en Schender', een innig samengaan van gewetenloosheid en gewelddadigheid.

Wat goed is en wat slecht is, staat volgens de bijbel geschreven in ieders hart en ligt op ieders tong, al wordt het vaak verdrongen en weggeslikt. Daarom is de eerste zin van Oosterhuis' nieuwe psalter in zijn bijna banale eenvoud geniaal. Waar in het Hebreeuws zo iets staat als: 'Welzalig (gelukkig) de man die niet wandelt in de raad der goddelozen', durft hij te schrijven: *Goed is dat je niet doet wat slecht is*. Dat wordt vervolgens ingevuld en toegelicht: *je moet niet achter oplichters aanlopen, niet heulen met Ploert en Schender. heb je naaste lief* enzovoort, maar eigenlijk zijn alle psalmen in die ene zin samengevat.

Wat goed en wat slecht is, is in de psalmen niet alleen een zaak van persoonlijke spiritualiteit. Het heeft alles te maken met samenleving en politiek. Dat spreekt al spreekt meteen uit de tweede psalm die Oosterhuis zo laat beginnen: *Hoort despoten van alle tijden en uw trawanten / waarom raast en tiert gij, hele volkeren geselend?* Bij elkaar vormen deze honderdvijftig liederen een soort psalmparlement van de linkse kerk voor een betere wereld. Dat streven wordt in psalm 64 *vrij* weggehoond als 'De lachwekkende utopieën van de tomatenpriester'. Zo persoonlijk-actueel gaat het er soms aan toe in dit boek.

Het moge duidelijk zijn: deze vrije bewerkingen staan ver af van de gangbare a-politieke, religieus-spirituele omgang met de psalmen, en met de wijze waarop ze schijnbaar emotioneel verheven in kloosters en kerken worden doorgezongen: de vloekpsalm even sereen als de lofpsalm, de juichpsalm even vlak als de huilpsalm. En ze lijken ook weinig meer op de psalmen zoals die eeuwenlang in protestantse kerken hebben geklonken, en zoals ze nog vaak 'als brede rivieren traag door oneindig laagland gaan' (met dank aan Marsman).

Zang en tegenzang

We kunnen de psalmen na 2500 jaar niet meer kritiekloos en slaafs napraten en -zingen. Soms gaan ze gewoon te ver, staan ze te ver van onze ervaring en beleving af. Dan verdienen ze een echte tegenstem - een kritische *antifoon*. Veel van deze vrije psalmen krijgen impliciet of expliciet zo'n antifoon mee. Bij Psalm 21 heeft Oosterhuis het er voor de duidelijkheid boven gezet: 'Zang en tegenzang'. Een van de strofen van deze psalm klinkt, in een vrij letterlijke vertaling, zo:

*Hij zal jouw vijanden vinden
en weg van de aardbodem vagen,
Hij laat voor hen vuurovens bouwen,
ze vastbinden rug aan rug -
en dan de zweep erover.
Hun kinderen zal hij verdelgen,
uitroeien de vrucht van hun zaad.*

Daar moet flink tegenin gezongen worden, zeker na Auschwitz – ook al kon de dichter van de psalm zich daar in de verste verte niets van voorstellen. Daarom begint de tegenzang zo:

*Ik lees en herlees dit lied.
Was dit de god onzer vaders?
Mijn god is het niet meer.*

*Luister mijn zoon en mijn dochter:
zing dit liedje niet verder,
leer het je kinderen niet.*

*Als er een god is,
is het een ander.*

*Een die niet komt verdelgen
die geen vuurovens stookt
maar zijn geliefden levend
uit de vlammen bevrijdt.*

Twijfel

Nog een paar voorbeelden van die tegenzang, die 'antifonie'. Het begin van psalm 23, de oerpsalm van het godsvertrouwen - 'Mijn herder is de Heer, het zal mij nooit aan iets ontbreken' -, begint bij Oosterhuis met het voorbehoud van de twijfel:

*Jij mijn herder?
Niets zou mij ontbreken*

En waar de psalm zegt 'ik zal niet bang zijn', nuanceert Oosterhuis, ongetwijfeld meer in overeenstemming met de menselijke gevoelens:

*Moet ik de afgrond in, de doodsvallei
ik zal bang zijn - ben jij naast mij
ik zal niet doodgaan van angst.*

Als het in psalm 94 gaat over de 'God der wrake', maakt Oosterhuis die wraak zoet, met – voor de fijnproevers - een meesterlijke draai naar psalm 19:

*Zoet als de zoetste honing
is de wraak van zijn woord*

Psalm 95 gaat over God als 'de rots van ons behoud'. Maar, zo vraagt Oosterhuis zich af:

*Moeten we dat vandaag nog bezingen
triomfantelijk schallend?*

Vandaag, na al die eeuwen van oorlogen, marteling, en moord, kan dat toch niet meer. *Was het maar waar / dat wij nog konden geloven.* In zijn lied naar Psalm 96 laat Oosterhuis die rots van ons behoud dan ook machteloos en weeklagend strompelen tussen de lijken van de namelozen, als 'een zwarte vlek'. Machteloze

almachtige. Of, zoals hij hem elders noemt: 'Almachtige dovenetel', en 'dovekwartelgod'. Kan hij eigenlijk wel luisteren?

Meerderheidsstandpunt

Huub Oosterhuis durft de psalmen zó tegen te spreken, zo te pakken op hun eigen woorden, omdat hij ze leest vanuit hun 'meerderheidsstandpunt', hun algemene tendens. En daarin is deze God toch vooral een barmhartige vader, die als een moeder zorgt voor haar kinderen: een redder, een 'vriend voor het leven', ja, een 'grote schat'. Oosterhuis schuwt niet het gebruik van de alledaagse taal van de liefde: 'Ik heb jou lief, toegenegene', 'Ik lach U toe, verliefd en verlegen' - hij hoort die taal in de psalmen, in het zeer vaak voorkomende Hebreeuws-bijbelse woordenpaar *chesed we emet*, vriendschap en trouw, de absolute tegenpolen van Ploert en Schender.

En zo zou ik nog uren kunnen doorgaan. Over die beruchte, ellenlange psalm 119, bijvoorbeeld, door Oosterhuis ondergebracht in 22 liederen, allemaal al op muziek gezet door Antoine Oomen, met die prachtige regels:

dankzij uw Thora blijf ik fris en intact (9)

*Nog als ik een doorrookte ingekrompen wijnzak ben
zal ik uw regelgevingen niet vergeten (11)*

*Ik heb haar lief uw Thora
moet altijd aan haar denken (13)*

Ten slotte

Maar ik zal het hierbij laten. Huub Oosterhuis heeft met zijn *psalmen vrij* een schat aan nieuwe liederen aan het Nederlandstalige repertoire toegevoegd - ontworsteld aan de oerpsalmen.

Hij heeft de oude psalmen in het hart geraakt en met zijn dichterziel getransfigureerd tot nieuwe grote liederen. Minstens de helft daarvan is inmiddels alweer getoonzet, de meeste door Antoine Oomen, maar ook vele door Tom Löwenthal, en Stijn van der Loo, Thom Janssen, en zoon Tjeerd. En in de toekomst zal dit nieuwe psalmenwerk ook een schatkamer zijn van kleine liederen, beurtzangen, acclamaties, gezongen hartenkreten en gesproken meditaties. Want ook voorgelezen, zingen ze al.

Dank zij Huub, hij leve honderdvijftig maal.